

3. SZEKCIÓ – AZ ISKOLA BELSŐ VILÁGA

Kőpatakiné Mészáros Mária

Iskolába járni jó! Együtt, vagy külön?*Alkotó szakmai közösségeknek***BEVEZETÉS**

Amikor oktatással kapcsolatos témákat vetünk fel, mind a szakmai, mind a laikus közönség körében nagy érdeklődésre számíthatunk. A vélemények, nézőpontok, elképzelések gyakran eltérőek akár a képzés tartalmáról, az iskolai végzettség megszerzésének helyszínéről, a „jó” iskoláról, az iskola minőségéről, avagy a tanulók – sajátos nevelési igényű, tehetséges, hátrányos helyzetű stb. – elhelyezéséről, neveléséről-oktatásáról, támogatásáról van szó.

Az eltérő elképzelések esetenként közelednek, máskor távolodnak egymástól.

Könnyű egyetértést elérni abban, hogy minden gyereknek joga van a kortárs közösséghez, az általános iskolához, kiközösítés, elkülönítés, megbélyegzés nélkül, és abban, hogy az oktatásnak a tanulói képességek, adottságok kibontakoztatását kellene szolgálnia, hogy a tanuló sikerekhez jusson, ambíciói erősödjenek, adottságait felhasználja és önmagát felépíthesse.

Az alapelvben meglévő egyetértés ellenére több megoldandó probléma, kérdés merül fel a gyakorlat során: Milyen legyen a beiskolázás? Mit kezdjünk/kezdhetünk a kimaradás-lemaradás-lemorzsolódás összetett problémáival? Hogyan kezeljük a hátrányos megkülönböztetés kérdéseit? Hogyan viszonyuljunk az integrációs és inklúziós szemlélet meghonosításának igényéhez a pedagógiai gyakorlatban?

EGYÜTT, VAGY KÜLÖN?**Együttműködés**

Vajon jobban teljesít-e egy olyan iskola, munkahely, tanulói közösség, ahol erős az együttműködés, ahol a munkatársak, tanulók megosztják egymással a tapasztalataikat, segítik egymást a munkában?

Az iskolai életből adatokon-tényeken alapuló bizonyítékunk ennek igazolására vagy elvetésére nincs. Tapasztalatok alapján állíthatjuk, hogy ahol az együttműködés mindennapi gyakorlat, ott motiváltabbak a tanárok és a diákok, de vannak, akik azt mondják, hogy akkor is eredményes egy pedagógus vagy diák, ha önálló teljesítménye kiváló.

A bankszférából származó kutatásban¹ feltett kérdés: vajon üzletileg jobban teljesít egy olyan bankfiók, ahol a munkatársak megosztják egymással a tapasztalataikat, tudásukat és segítik egymást a munkában? Lefordítható-e üzleti haszonra az együttműködés?

A kutatás igazolta, hogy azokban a bankfiókokban, ahol a kollégák támogatták egymást a nehéz ügyfélhelyzetek kezelésében, illetve, ahol sűrű kapcsolati hálózatot, csapatot alkottak, az üzleti mutatók (egy főre vetített hitelállomány és az egy főre vetített betét állomány) közel kétszer akkorák voltak, mint a csapatként nem együttműködő fiókokban.

Ahol jellemző a tudásmegosztás, a nehéz ügyfelekkel való tapasztalatok megosztása, egymás támogatása, kíségetése, a munkatársak jól mozgósíthatóak közös teljesítményre.

Mit tapasztalunk az iskolában?

Tudjuk, hogy a tanuláshoz egyéni sorsot formáló szerepe van. A munkavállalókkal szemben új kompetencia-elvárások jelentek meg. Európai szakértők olyan képességeket határoztak meg, amelyek hasznosak, sőt, nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy eligazodjunk, és értőn éljünk a 21. században. Ilyenek a kommunikációs képesség, az együttműködni tudás vagy a csoportmunkára való alkalmasság, és az élethosszig tartó tanulás képessége.

Erre készít fel az iskola? „A 8 éves fiam akkor kap csillagot, ha ő egyedül nyeri meg német órán a „névelő király” címet.”² Gyermekeink az iskolában megtanulják-e, hogy hogyan figyeljenek oda másokra és hogyan törődjenek azzal, hogy a társuk tudja-e a feladatát? Az együttműködés és segítség része az oktatásnak?

EGYÜTTNEVELÉS

Jó tanuló, rossz tanuló

Nahalka István a tehetségnevelés kapcsán³ a PISA 2006 felmérés adatai alapján azt vizsgálta, hogy mit mutatnak a felmérések adatai azzal kapcsolatban, hogy a gyenge tanulók „lehúzzák” a magyar átlagot. Azt találta, hogy nálunk a gyenge teljesítményű tanulók relatíve jobban teljesítenek, mint a jó teljesítményű tanulók.

Azt is vizsgálta: igaz-e az állítás, hogy a gyenge tanulók az osztályokban negatívan befolyásolják a jó tanulók eredményeit. Másképpen: igaz-e, hogy ahol az osztályban megjelennek a gyenge tanulók, lehúzzák a jó tanulók eredményeit? A vizsgálathoz a 2008. évi országos kompetenciamérés 6. évfolyamos adatait használta. Azt látta, hogy „a heterogén osztályokban minél nagyobb a gyenge tanulók aránya, annál jobban teljesítenek a jó tanulók. Ez mindegyik esetben így volt, kivétel nélkül”. A homogén osztályok esetén már nem tapasztalt ilyen egyértelmű összefüggést. Az együttlét tehát nemcsak a gyenge tanulóknak, hanem a jó tanulóknak is kedvez.

1 Kádár Éva vizsgálatai: <http://poziteam.hu/2011/05/10/az-egyuttmukodes-uzleti-ereje/>

2 Kooperatív tanulás avagy átszabható-e a magyar csokornyakkendő? <http://www.hrcafe.eu/szervezetfejlesztes/2010/03/01/kooperativ-tanulas-avagy-atszabható-e-a-magyar-csokornyakkendő>

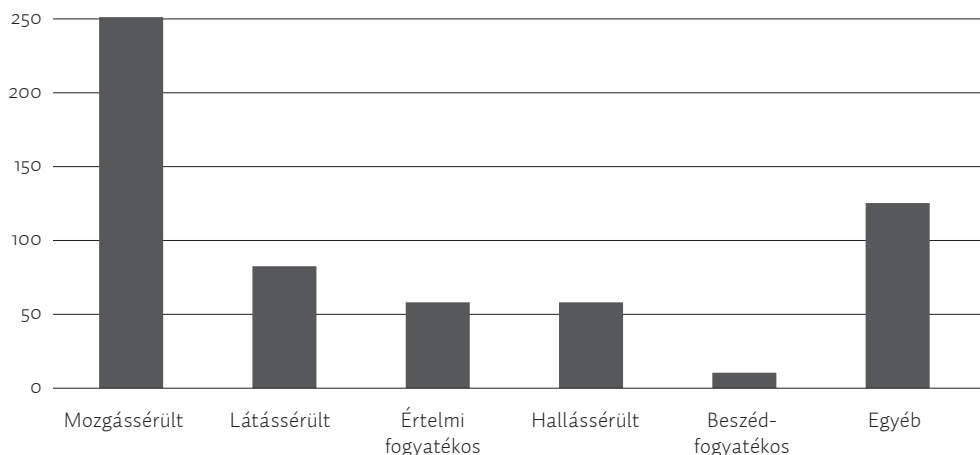
3 Nahalka István (2010): Az iskolarendszer esélyegyenlőtlenségeket kezelő folyamatai a PISA 2006 felmérés tükrében. OFI, Új Pedagógiai Szemle, 3–4. sz.

A fogyatékos emberekről

Az EU fogyatékos állampolgáraival szemben vállalt hosszú távú kötelezettségének alapja a fogyatékoság újszerű megközelítése: korábban a különböző ellátások passzív kedvezményezetteinek tekintették a fogyatékos embereket, ezzel szemben ma az EU átfogó célkitűzése a fogyatékos emberek maradéktalan társadalmi befogadása és hozzájárulásuk elősegítése a társadalom alakításához. Ezzel összefüggésben meghatározó szerepet kap a fogyatékos emberek gazdasági és társadalmi szerepvállalásának támogatása.

Hazánkban a fogyatékos személyek létszámának felmérésére az 1990. évi és a 2001. évi népszámláláskor került sor. Az utóbbi szerint 577 ezer fő volt a számuk, ez a népesség 5,7%-át tette ki. Az adatfelvétel – a KSH megítélése alapján – alulbecsüli a fogyatékos népesség adatait, így a létszám valószínűleg 600 ezer főre becsülhető. Fontos tény az is, hogy a fogyatékos személyek 17%-a szenved fogyatékoságban születése óta. A fogyatékoság típusa szerinti megoszlást mutatja be az alábbi ábra.⁴

1. ÁBRA: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa szerint (ezer fő)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal 2004, Népszámlálási adatok 2001

A magyarországi társadalmi és szakmai megítélés gyors változását jelzi, hogy a fogyatékos gyerekek integrációja az ezredfordulón meghatározó témájává vált a szakmai közbeszédnek, s az ágazati minisztérium is 2000-től kezdődően gyűjt teljes körűen – az óvodai nevelésre

⁴ A kategóriák a 2001-es nomenklatúra szerint jelentek meg. A fogyatékos és nem fogyatékos emberek régiónkénti területi megoszlása jelentősen eltér egymástól. A dél-alföldi és észak-magyarországi régióban nagyobb a fogyatékos emberek aránya. A településtípus szerinti megoszlás adatai alapján a fogyatékos emberek magasabb arányban élnek a községekben (40,3%) és kevésbé a fővárosban (14,2%), valamint más városokban (29,6%), mint a nem fogyatékos népesség, akiknek 17,6%-a él a fővárosban, 47,2%-a egyéb városokban és csupán 35,2%-a él községekben.

is kiterjesztve – adatokat az éves közoktatási statisztika keretében az integráltan nevelt/oktatott gyerekekről, tanulókról.

„A fogyatékosok iskolázási esélye és munkaerő-piaci helyzete kirívóan rossz. Mindössze kilenc százalékuk dolgozik. Az EU-tagországok közül Magyarországon a legalacsonyabb a fogyatékos emberek foglalkoztatása!

A fogyatékos emberek többsége magánháztartásban él, nyolc százalékuk pedig bentlakásos intézményben. Ahol a háztartásban fogyatékos ember is él, a család tagjai közül valaki gyakran kénytelen kiválni a munkaerőpiacról.

A fogyatékos emberekkel élők lakáskörülményei lényegesen rosszabbak az átlagosnál. Őket a területi és települési egyenlőtlenségek fokozottan sújtják. Különösen a falvakban élő fogyatékosok vannak nehéz helyzetben munkavállalási lehetőségeiket, a szabad iskolaválasztást és életkörülményeiket tekintve.”⁵

Az elmúlt két évben megduplázódott, vagyis 905 fővel emelkedett a fogyatékosággal élő hallgatók száma a felsőoktatásban: 2008-ban 1176 fogyatékos hallgató folytatott tanulmányokat a felsőoktatási intézményekben – tette közzé honlapján az oktatási tárca. A fogyatékos hallgatók tanulmányait segítő az intézmények normatív támogatást kapnak, amelynek összege évente hallgatónként 120 ezer forint. Ebből biztosíthatják a személyi segítőket, jelnyelvi tolmácsok díjazását valamint a tanulmányok segítését szolgáló eszközök beszerzését. Ezt a támogatást bármely képzési formában tanulmányokat folytató hallgató után megkaphatja a felsőoktatási intézmény.

A felsőoktatási intézményekben a hallássérültek, látássérültek, mozgássérültek valamint beszéd- és más fogyatékosággal élők – különösen súlyos beszédhiba, diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, kommunikációban akadályozottság – folytathatnak tanulmányokat, értelmi fogyatékosok azonban nem.⁶

„...a sérült és a sajátos nevelési igényű gyerekek iskolai integrációja, ezzel párhuzamosan a speciális intézmények felszámolása világszerte tendencia.”⁷

„...annak a gyakorlatnak a visszaszorítása [kívánatos: M. J.], hogy a különböző tanulók már az iskolázás viszonylag korai szakaszában egymástól alapvetően eltérő célú oktatási programokat követő iskolákba kerülnek.”⁸

5 Farkas Péter: Mi lesz velük? <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2007.06.10/0302>. (Letöltve: 2010. 04. 03.)

6 Megduplázódott a fogyatékos hallgatók száma a felsőoktatásban. <http://einclusion.hu/2009-02-16/megduplazodott-a-fogyatekos-hallgatok-szama-a-felsooktatásban/> (Letöltve: 2010. 04. 03.)

7 Udvardy Zoltán: Együtt a fogyatékos és az ép diákok? Magyar Nemzet, 2008. április 16.

8 Méltányosság az oktatásban. (Két jelentés az oktatás méltányosságáról.) OKM, 2007. p. 56.

„Minden gyermek rendes, többségi osztályba és iskolába kerüljön, kivéve a súlyos értelmi és testi fogyatékkal küzdőket. A speciális szükségletű tanulók oktatására képzett tanárokat integrálni kell ezekbe az iskolákba, hogy hasznosítható legyen szakmai tudásuk.”⁹

„Ellenérdekeltek a sajátos nevelési igényű gyermek integrált nevelésében azok a tipikusan fejlődő gyermekek és szülei, akiknek oktatási feltételei romlanak, ha az integráció a megfelelő feltételek biztosítása nélkül valósul meg.”¹⁰

Együtt a sajátos nevelési igényű tanulóval a többségi iskolában

Az integráció, s ezen belül a sajátos nevelési igényű tanulók iskoláztatásával kapcsolatos témát az elmúlt 10 évben egyrészt a szakmai kommunikáció nagy intenzitása jellemezte, másrészt ebben az időszakban erősödött fel az Európai Uniónak az oktatásügyi szerepe, amelyben a tagállamok együttgondolkodásának meghatározó eleme az integráció volt.

Miért kezd bele egy többségi iskola abba, hogy sajátos nevelési igényű tanulót fogadjon? Iskolafenntartói és iskolavezetési racionalitásból? A humanizmus és méltányosság eszméjének az érvényesítésére való törekvés vágyából? Szülői nyomás miatt? A tanulói létszám csökkenésének következményeit akarva megelőzni? Akár így, akár úgy, a döntés az együttnevelés mellett olyan szakmai következménnyel, de tapasztalattal is jár, amely kihat az intézmény és az ott élő közösség egészére. Az integrációs törekvés elvezethet az iskolai munka eredményességének és hatékonyságának a jelentős javulásához is. Ennek a hasznát minden iskolahasználó egyformán élvezheti.

Az óvodai és a középiskolai együttnevelés hazai helyzetéről az előző 3 évben készült már kutatási adatokra alapozó elemző, a fejlesztések számára javaslatokat megfogalmazó két tanulmánykötet. Az OFI-ban folyó, az általános iskolai együttnevelés helyzetének feltárását célzó kutatás¹¹ a teljes kép kialakítását szolgálta¹².

9 Nancy Hoffmann, Maria Luisa Ferreira, Ben Levin és Simon Field: Az oktatás méltányossága – Tematikus vizsgálat (Magyarország – országjelentés) In Méltányosság az oktatásban (Két jelentés az oktatás méltányosságáról) OKM, 2007. p. 103.

10 Csépe Valéria (2008): A különleges oktatást, nevelést és rehabilitációs célú fejlesztést igénylő (SNI) gyermekek ellátásának gyakorlata és a szükséges teendők. In Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.) Zöld Könyv 2008, A magyar közoktatás megújításáért. Ecostat, Budapest, p. 164.

11 „A sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésének modelljei” című, 6.2.2 számú elemi projekt. OFI, 2011.

12 A projekt szerves folytatása az NFTi keretében létrejött – különösen az eredményes iskolai inklúzió és integráció megvalósulását célzó – központi programoknak. Kapcsolódik a sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos egyéb innovációkhoz, összhangban az NFT–HEFOP 2.1.B alintézkedésének célkitűzéseivel, az OFI integrációs stratégiájával, épít az OKM (jelenleg a NEFMI) European Agency for Development in Special Needs Education-ben szakértői és koordinációs teendők ellátásával kapcsolatos tapasztalataira, az OFI szakmai tudásbázisára és kapcsolatrendszerére, a sajátos nevelési igényű tanulók nevelésével-oktatásával kapcsolatos innovációs jó gyakorlatokra.

A sajátos nevelési igényű tanulók megjelenése a többségi intézményekben a kutatás eredményei szerint jelentős változást hozott az iskolák életében. A tanítási módszereket módosította és az együttműködési formákat alakította át a legnagyobb mértékben a megkérdezettek közel 60%-a. Ezeket követi nagyjából egyforma súllyal a tanulók értékelésének módosítása, az órarend és felhasznált taneszközök, tankönyvek átalakítása, illetve a pedagógusok beosztásának megváltoztatása (kb. 40%). A megkérdezettek negyede változtatott a tanulók csoportbeosztásán, az óraterven, illetve a szabadidős programokon a sajátos nevelési igényű diákok megjelenésével.

Mi változott meg az iskolában attól, hogy sajátos nevelési igényű tanulók érkeztek oda? – tettük fel a kérdést az igazgatóknak a kutatás során.¹³

A válaszadók többsége szerint leginkább abban mérhető az integráció hatása, hogy:

- Megváltozott, bővült a pedagógusok módszertani repertoárja, kifinomultabb lett az alkalmazott módszertan. A korábbihoz képest több helyütt és alkalommal alkalmaztak differenciálást, vagy más, korábban nem alkalmazott módszereket.
- Ez együtt járt azzal, hogy a pedagógusoknak többet és igényesebben kellett a tanórákra felkészülni, s így a pedagógusok „kimozdultak a napi rutinjellegű” tevékenységek sokszor egyhangú köréből.
- Javult a pedagógusok együttműködési hajlandósága a többi szakemberrel, amely együtt járt azzal, hogy sokan rádöbbenek (és közben megtanulták) a team-munkában rejlő előnyöket, annak hatékonyságát.
- Bár a sajátos nevelési igényű tanulók megjelenése a korábbiakhoz képest talán több konfliktussal járt, sokan ebből is tudtak profitálni. Az új helyzet sokakat rákényszerített arra, hogy megismerkedjen olyan konfliktuskezelő eljárásokkal és módszerekkel, amelyeket korábban nem ismert, nem alkalmazott.
- A tanulók jelentős része – a válaszadók szerint – toleránsabb, empátikusabb lett azóta, amióta sni-s tanuló is van az osztályban.

Ugyanakkor azt sem lehet elhallgatni, hogy voltak olyanok, akik inkább az integráció káros hatásait emelték ki válaszaikban:

- Többen arról beszéltek, hogy a fogyatékos tanulók sokkal többet zavarják az órát, mint társaik.
- Azt is említették, hogy az integráció rendkívüli módon leterhelte a pedagógusokat, s emiatt romlott az iskolában a tanítás minősége.

13 Kőpatakiné Mészáros Mária – Mayer József (szerk., 2011): A szavak és a tettek. OFI, Budapest.

A pedagógus szerepe

2011-ben a European Agency for Development in Special Needs Education közreadta 23 országra vonatkozó tapasztalatát az együttnevelésben részt vevő pedagógusokra vonatkozóan. Ennek alapján a sokféleség kezelésére képes pedagógusoktól a leginkább elvárt kompetenciák a következők:

- A tanulók sokszínűségének elfogadása és értékelése. Ez azt jelenti, hogy a különbözőséget a tanár úgy értelmezi mint az oktatás-nevelés egyik tápláló forrását és erősségét.
- Valamennyi tanuló segítése, támogatása, amelynek során a tanár magas elvárásokat támaszt valamennyi tanuló elérhető eredményeivel kapcsolatban.
- Együttműködés másokkal, ami azt jelenti, hogy az együttműködés és csapatmunka valamennyi tanár esetében az alapvető közelítési mód.
- Egyéni szakmai fejlesztés, ami azt jelenti, hogy a tanítás egyben tanulási folyamat és tevékenység is, tehát a tanárok felelősséggel tartoznak saját egész életen át tartó tanulásuk iránt.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Fentiek alapján minden kreatív pedagógusközösség körében felmerülnek az együttneveléssel kapcsolatban az alábbi kérdések: Akkor most együtt, vagy külön? Jó ez, vagy rossz? Eredményes, vagy eredménytelen? Tetszik, vagy nem tetszik?

Mi a válasz? Ez nem olyan egyszerű. A felvetett téma összetettsége miatt a párbeszéd kialakul ugyan, de kiderül, hogy a megoldás, különösen az igen-nem típusú megoldás nehezen található meg.

A feladat megoldásához – együttnevelés – az út, utak megtalálása a kreatív pedagógiai közösségek számára lehetséges.

A 48. Nemzetközi Oktatási Konferencia (International Conference on Education, ICE – 2008.) szakpolitikusok részvételével zajlott. Egyik határozata volt: „A befogadó nevelés-oktatás olyan folyamat, amely azt célozza, hogy minőségi oktatásban részesülhessen mindenki, miközben tiszteletben tartjuk a sokszínűséget, a tanulók és az egyes közösségek szükségleteinek, képességeinek, jellegzetességeinek és tanulási elvárásainak különbözőségét, s kiiktatjuk a diszkrimináció minden formáját”.

Hogyan?

Sok nyitott kérdésünk maradt, amire a kutatói és fejlesztői közösségek adhatnak megnyugtató választ.

- Milyen szerepet vállal az inklúzió megvalósításában a befogadó és a speciális intézményrendszer?
- Lehet-e az iskola fejlesztésével befolyásolni az inklúzió elterjedését?
- Milyen mértékben tudnak megvalósulni az együttnevelés gyakorlatának céljai?

- A sajátos nevelési igényű fiatalok számára esélyteremtést jelent-e, segítséget teremt-e az iskola? Javítja-e esélyeiket a társadalmi és szakmai beilleszkedésre?
- Az iskola mely tevékenységei hozzák az inklúzió terén a legtöbb eredményt? Ezekre szánják-e a legtöbb időt?
- Milyen szerepe van vagy lehet a településeken működő integráló iskolának a település társadalmi életében, az integrált nevelés-oktatás népszerűsítésében, a szülők és az iskola közötti kapcsolat alakulásában, az együttnevelésről alkotott vélemények formálásában, az attitűdök alakulásában?

Egy iskola mint műhely nagyon sok tekintetben képes arra, hogy a saját maga fejlesztési folyamatait irányítsa, tapasztalatait továbbadja, a meglévőket folyamatosan gyarapítsa.

Lényeges nagyobb hangsúlyt helyezni a követendő jó gyakorlatok azonosítására, ahol az egymástól tanulás gyakorlatának az a célja, hogy az érintettek – pedagógusok, intézményvezetők, fejlesztők – minél konkrétabb támogatást nyújtsanak egymásnak a jó gyakorlatok megismeréséhez, elterjesztéséhez, implementációjához.

Legyen igényük az együttműködésre, egymás segítésére, a tapasztalatok, tudások megosztására.